

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 6

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 344 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoiraz Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda	20
Muxiddin Kalonov	
"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish	24
Muhammadiyeva Maftuna	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati	27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash.....	31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Перспективы развития средств размещения в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана.....	40
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari	49
To'irov Yunus Alamovich	
Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari.....	55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati.....	67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich	
Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi.....	71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich	
Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari.....	76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya.....	81
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar	86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari.....	93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov	
Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov	
Sociological Assessment of Migration Processes	102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli	
Current issues of business management in the context of digitalization of the economy	112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich	
Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ.....	118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли	

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	125
Abirkulova Sohijjamol	
Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan)	130
Bakhrom Nomazov	
Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy.....	142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli	
O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli	148
Eshmirzayev Faruddin Ilhomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi	
Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish	155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li	
Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks	160
Juraev K. T.	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish	164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda solliqlarning roli va ahamiyati.....	169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili.....	175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna	
Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubi-yatini takomillashtirish..	181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li	
The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan).....	187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna	
Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar	192
Qurbanbayev Shuhrat Bakbergenovich	
Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region	196
Shakhzod Zokhidov	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish	202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna	
Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari.....	207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich	
Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari	211
Nasimov Shavkat Vasiyevich	
O'zbekistonda banklararo raqobat.....	219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna	
O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish	225
Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich	
Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari	229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	
Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati.....	233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich	

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari.....	237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich	
Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari.....	241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlarini yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari.....	245
Xidirov Alimardon Dagarovich	
The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English	248
Nilufar Turdiyeva	
Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati	252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li	
Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi	256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev	
Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации	260
Каюмова Паризода	
Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...	266
G. I. Abdulxamidova	
Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива	272
Shahzad Zokhidov	
Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise	275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich	
Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан	282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи	
O'zbekistonda mahalla boshqaruvi tizimi faoliyatini takomillashtirish masalalari.....	289
Gafurov Ubaydullo Vaxabovich	
Kichik biznes va tadbirkorlik sharoitida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning xorijiy tajribasi	296
Dilnoza Meyliyeva	
Cross Cultural Preblems in International Business Negotiations	301
Xoldarova Fariza Tuxtabayevna	
Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash	304
Haydarova Shoxista	
Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari	310
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish	315
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna	
Spin korxonalar – texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida	320
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich	
Mintaqalarda makroiqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni takomillashtirish strategiyasi	324
Xolbekova Feruza Rasulovna	

Iqtisodiy o'sish va aholi daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikning nazariy asoslari.....	329
Hasanova Nigora Hasan qizi	
Современное состояние маркетинга на рынке ценных бумаг Республики Узбекистан.....	334
Юлдашев Жамшид Аббарович	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik asosidagi investitsion loyihalarni moliyalashtirish	340
S. A. Karabayev	

YENGIL SANOATNING RAQOBATBATDOSH HUDUDIIY-ISHLAB CHIQUARISH KLASTERLARINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBANI QO'LLASH

Haydarova Shoxista

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash haqida fikr yuritilgan. Ta'kidlanishicha, jahon amaliyotida yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha ilg'or tendentsiyalar mavjud. Xorijiy tajribani o'rganish respublika yengil sanoati korxonalarida yaxlit tuzilmalarni shakllantirishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan rag'batlantirishning xilma-xil shartlari va shakllarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: yengil sanoat, klasterlar, integratsiya, kooperatsiya, raqobatbardoshlik, texnopark, davlat siyosati, konsentratsiya, tadbirkorlik, innovatsiyalar.

Abstract: The article discusses the application of foreign experience in the development of competitive regional production clusters of light industry. It is noted that in world practice there are advanced trends in the development of competitive regional production clusters of light industry. The study of foreign experience shows various conditions and forms of incentives that can be used in the formation of integrated structures in the republic's light industry enterprises.

Key words: light industry, clusters, integration, cooperation, competitiveness, technopark, state policy, concentration, entrepreneurship, innovations.

Аннотация: В статье рассматривается применение зарубежного опыта в развитии конкурентоспособных региональных производственных кластеров легкой промышленности. Отмечается, что в мировой практике наблюдаются опережающие тенденции развития конкурентоспособных региональных производственных кластеров легкой промышленности. Изучение зарубежного опыта показывает различные условия и формы стимулирования, которые могут быть использованы при формировании интегрированных структур на предприятиях легкой промышленности республики.

Ключевые слова: легкая промышленность, кластеры, интеграция, кооперация, конкурентоспособность, технопарк, государственная политика, концентрация, предпринимательство, инновации.

KIRISH

Mamlakatimizda yengil sanoat korxonalarining infratuzilmasini rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish hisobiga jahon bozorida raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish ko'lamini kengaytirishning asosiy strategiyasi sifatida ishlab chiqarishning klaster usulidan foydalanishga qaratilgan yangi yo'nalish joriy etilmoqda ^[1]. Yengil sanoat korxonalari raqobatbardoshligini boshqarish jarayonida korxonaning bozordagi haqiqiy darajasini baholash, korxonaning raqobatbardoshligini oshirish vositalarini aniqlash va marketing strategiya ishlab chiqish juda muhim bosqichlar hisoblanadi. Korxonalarning rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda, zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda bozorning talablari, ya'ni iste'molchilarning mahsulotga bo'lgan o'ziga xos alohida talablari rivojlanayotganligini inobatga olish juda muhimdir.

Jadal rivojlanayotgan ko'plab mamlakatlarda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat siyosati ijtimoiy-iqtisodiy o'sishga erishishga qaratilgan yengil sanoat korxonalarning faol o'zaro hamkorligi jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari, bozor iqtisodiyotiga ega bo'lgan turli mamlakatlarda ishlab chiqarish, texnologik, ilmiy-texnikaviy ko'rsatkichlar bo'yicha etakchi yirik firmalar atrofida to'plangan kichik va o'rta korxonalar jamoalarining eng muvaffaqiyatli rivojlanishida integratsiya jarayonlarida namoyon bo'ladigan umumiy tendensiya paydo bo'ldi. Hukumatning ustuvor yo'nalishlarini belgilash qiyin bo'lsa, turli sharoitlarga ko'ra jozibador sanoat yadrosi allaqachon shakllangan hududlarni qo'llab-quvvatlash foydalidir. Bu

AQShda, Finlyandiyada va Italiyaning “to‘qimachilik” provinsiyalarida bo‘lgan. Bu hodisa birinchi marta M.Porter tomonidan dunyoning turli mamlakatlarida joylashgan yirik, o‘rta va ko‘plab kichik korxonalarning 100 ta eng raqobatbardosh guruhining rivojlanishi va faoliyati sharoitlarini o‘rganishda batafsil o‘rganilgan ^[6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O‘rganish jarayonida mavzu bo‘yicha statistik ma‘lumotlar va nazariyalarni o‘rganishda mantiqiy fikrlash, ilmiy kuzatish, tizimli yondashuv, statistik usullar qo‘llanildi. Tahlil davomida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasining ma‘lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Makro darajada integratsiya iqtisodiy klaster bloklarini shakllantirish va rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Klasterlarni mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish va sotish sohalarida bir-biri bilan funktsional bog‘langan hududiy qo‘shni ishlab chiqarish korxonalari, ilmiy va ta‘lim tashkilotlari guruhi sifatida aniqlash mumkin. Bular asosan texnologiya yaratuvchilari bo‘lgan, bozor institutlari va iste‘molchilarni yagona qiymat zanjiri doirasida o‘zaro aloqada bo‘lgan, cheklangan hududda to‘plangan yirik yetakchi firmalarning ko‘plab o‘rta va kichik korxonalari mahsulot va xizmatlarining ma‘lum bir turini ishlab chiqarish va yetkazib berish jarayonida qo‘shma faoliyat ^[6].

Klasterlarni shakllantirish jarayonida yirik biznesning roli kichik va o‘rta korxonalarni faol biznes va axborot o‘zaro ta‘siri bilan yaqin hamkorlik va subpudrat munosabatlari asosida ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yishga jalb qilishdan iborat. Bu barcha klaster ishtirokchilarining rivojlanishiga hissa qo‘shadi va bunday mustahkam aloqalarga ega bo‘lmagan boshqa izolyatsiya qilingan korxonalarga nisbatan ularga raqobatdosh ustunliklarni beradi. Masalan, Guanchjou viloyatidagi (Xitoy) denim klasteri kichik hududda biznes uchun zarur bo‘lgan barcha narsalarni jamlagan yuzlab kichik korxonalardan tashkil topgan bo‘lib, jinsi (denim mato) ishlab chiqarishdan tortib, yoriqlash, tayyor mahsulotlarni qadoqlashgacha va ularni mahalliy ulgurji bozorda sotishgacha bo‘lgan jarayonni o‘z ichiga oladi. Bu kichik ishlab chiqaruvchiga o‘z mahsulotlarini har kuni mahalliy miqyosda kamida 1% ustama bilan sotish imkonini beradi, lekin buni butun yil davomida amalga oshirish, ya‘ni nisbatan aytganda, yillik ustama 365% ni ta‘minlash.

Jahon bozorida yetakchilik qilayotgan yirik kompaniyalar va firmalar o‘z texnologiyalariga moslashtirilgan ko‘plab tegishli ishlab chiqarish obyektlari, asbob-uskunalar, materiallar va boshqalarga muhtoj bo‘lib, bu kichik firmalar, shu jumladan innovatsion yo‘naltirilgan firmalar uchun daromadli bozorni yaratadi. Klaster xalqaro raqobatbardoshlikka ega bo‘lgan eng yaxshi korxonalarni birlashtirgan oddiy komponentlarni yetkazib beruvchi ko‘plab kichik firmalarni ish bilan ta‘minlaydi ^[2].

Jahon amaliyotida kompaniyani asosiy yo‘nalishlarga jamlash va oraliq mahsulot ishlab chiqarish va asosiy xizmatlarni boshqalarga, shu jumladan kichik korxonalarga topshirish tendentsiyasi mavjud. Bunday hamkorlik kichik biznes rahbarlarining sheriklar bilan o‘zaro aloqa va integratsiyaning zarur darajasini aniqlash uchun yuqori darajadagi ichki tashkiliylikni va strategik fikrlashni talab qiladi ^[6]. Ushbu tendentsiyani hisobga olgan holda, klasterlarning yaratilishi kichik biznesga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, Italiyaning Prato shahrida to‘qimachilik klasteri mavjud bo‘lib, u yerda 2000 ta korxona gazlama ishlab chiqaradi. Ulardan yigiruv, to‘qish va bo‘yash bilan shug‘ullanuvchi to‘liq siklli fabrikalar sanoqli xolos.

Bugungi kunda Prato dunyodagi eng yirik moda to‘qimachilik yetkazib beruvchisidir. U yerdagi har kimning o‘ziga xos tor mutaxassisligi bor. Italiyada esa, o‘nlab shunday klasterlar mavjud bo‘lib, bu mamlakatni to‘qimachilik, trikotaj, poyabzal va aksessuarlar ishlab chiqarish bo‘yicha yetakchiga aylantirgan. Turkiyada Bursa to‘qimachilik va tikuvchilik ishchilarining konglomerati mavjud ^[2].

Yaqin kelajakda ko‘pchilik klasterlar uchun barqaror raqobatbardoshlikni ta‘minlashda asosiy rolni korporativ strategiyaning sifat omili o‘ynashini kutish mumkin. Xususan, klasterlarni strategik rivojlantirishning asosiy yo‘nalishi operatsiyalarni globalashtirish, aniq mintaqaviy bozorlar iste‘molchilariga yo‘naltirish, mahsulotlarning xizmat ko‘rsatish komponentini oshirish, yangi texnologiyalar bo‘yicha yetakchilikni saqlab qolgan holda injiniring xizmatlarini eksport qilish bo‘ladi. Lekin hech bir davlatda bevosita davlat ishtirokisiz kuchli klaster yaratish mumkin emas.

Turkiyaning yengil sanoat tarmog‘i turli o‘lchamdagi (1 dan 250 kishigacha) 50 mingdan ortiq korxonalarni o‘z ichiga oladi, ular eksport tushumining 25 foizini, yalpi ichki mahsulotning 10 foizini, bandlikning 20 foizini ta‘minlaydi. Jahon to‘qimachilik va yengil sanoat mahsulotlarining 4% mamlakat hissasiga to‘g‘ri keladi. Eksportning 70 foizi Yevropa Ittifoqi davlatlariga to‘g‘ri kelishi uning sifatini tasdiqlaydi. Turkiyaning bir vaqtning o‘zida ikkita raqobat strategiyasini amalga oshirishiga, xususan, sanoat klasterlarining muvaffaqiyatli shakllanishi yordam beradi. Shunday qilib, 2016-yil oktyabr oyida tashkil etilgan klaster Evropa Komissiyasi tomonidan Italiya va ingliz ta‘lim tashkilotlari, shu jumladan London moda kolleji homiyligida tashkil etildi. Turkiyadan loyiha

Yengil sanoat eksportchilari uyushmasi tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. Loyiha doirasida Moda instituti, yengil sanoat uchun ilmiy-maslahat markazlari va klaster muvofiqlashtirish markazi tashkil etildi. Ushbu markazlar quyidagi xizmatlarni taqdim etadi:

- ixtisoslashtirilgan ta'lim, texnologiya va materiallarni o'rganish;
- kiyim-kechak bozorini o'rganish, eksportni rivojlantirish, intellektual mulkni boshqarish;
- brendni boshqarish, xodimlarni rivojlantirish;
- sifat menejmenti, mehnatni muhofaza qilish bo'yicha maslahatlar;
- kichik biznes vakillari tomonidan qo'shma korxonalar tashkil etishda vositachilik.

Bugungi kunda Turkiya yengil sanoatining kichik korxonalari ekologik sertifikatlash joriy etilmoqda, ularning xodimlari kasbiy qayta tayyorlashdan o'tmoqda, chunki yuqori malakali ishchilarga talab ortib bormoqda ^[3]. Klaster doirasidagi yangi munosabatlar innovatsiyalarni rag'batlantiradi, ilg'or texnologiyalarni rivojlantirishga va birgalikdagi iqtisodiy faoliyatning barcha bosqichlarini takomillashtirishga yordam beradi.

Ko'plab raqobatchilar bilan aloqada bo'lgan etkazib beruvchilar yoki iste'molchilarning kanallari orqali erkin ma'lumot almashinuvi va innovatsiyalarni tezkor tarqatish mavjud. Klaster ichidagi munosabatlar raqobatdosh ustunliklarga ega bo'lish va mutlaqo yangi imkoniyatlarni yaratishning yangi usullarini ishlab chiqishga olib keladi. Klaster tarkibidagi ko'plab korxonalar o'zaro ta'sir va manfaatlar yaqinlashuvini rivojlantirish jarayonida ichki muammolar bo'yicha tarqoqlik, inertsia va izolyatsiyani asta-sekin engib o'tishmoqda, bu ularning texnik darajasi va raqobatbardoshligining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shtat ichida klasterlar ichki bozor uchun o'sish nuqtalari vazifasini bajaradi va ular ishlab chiqaradigan tovar va xizmatlarni xalqaro bozorlarga chiqarishni ta'minlaydi. Bu tadbirkorlik munosabatlarining barcha sohalarida yirik, o'rta va kichik korxonalar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning klaster shakliga xos bo'lgan qator afzalliklari tufayli, umuman, mamlakatning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Iqtisodiy o'sish nuqtalari bo'lgan klasterlar yirik kapital qo'yilmalar obyektiga aylanib, ularga hukumat va mahalliy ma'muriyatlarning katta e'tibori qaratiladi ^[6]. Masalan, Istanbul, Izmir va Bursada tashkil etilgan klasterlar uchun ishlab chiqarish va savdo zonalarini tashkil etish uchun davlat yoki viloyat hokimiyatlari imtiyozli shartlarda yer ajratib, rivojlangan ishlab chiqarish infratuzilmasini yaratishda ishtirok etib, foydali uzoq muddatli kreditlar olishga hissa qo'shdi. Klaster ishtirokchilari tomonidan 15 mln dollargacha bo'lgan. Ulardan ba'zilari yarim hunarmandchilikdan boshlab, bir necha yil ichida yirik to'qimachilik xo'jaliklariga aylandi. Yuqori sifatli matolar Turkiyada ham, Xitoyda ham klaster siyosati yuqori darajadagi raqobatni rag'batlantiradi va shu bilan birga nafaqat yirik xoldinglar, balki bozorning barcha ishtirokchilariga ham "omon" qolish imkonini beradi ^[3].

Yetkazib beruvchilar, ishlab chiqaruvchilar, xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalar, ulgurji va chakana savdo operatorlarining bir joyda yuqori konsentratsiyasi sanoat biznesining ushbu shaklini juda foydali va rivojlanish uchun juda rag'batlantiradi. Klasterning ishlab chiqarish tuzilmasi har doim sanoat tuzilmasidan ko'ra foydaliroqdir, chunki bu erda kompaniya ichidagi aloqalar yaqinroqdir. Klaster ishlab chiqarish miqyosi ta'sirini yaratadi, uning asosi firmalardan birining shaxsida innovatsion yadroning mavjudligi, mahsulot va xizmatlarning yangi turlarini ishlab chiqarishni rag'batlantirishdir.

Klasterning afzalligi, shuningdek, bir vaqtning o'zida bir nechta turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishning moslashuvchan imkoniyatidir. Firmalarni klasterlarga guruhlashda ishlab chiqarish va texnologik jarayonlarni optimallashtirish va turli korxonalarda noishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirish mumkin bo'ladi. Shunday qilib, barcha klaster ishtirokchilari o'zlarining birgalikdagi ta'siri va ixtisoslashuvi ta'sirida qo'shimcha raqobatdosh ustunliklarga ega bo'ladilar, bu esa, mehnat unumdorligini oshirish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishni ta'minlaydi. Shu ma'noda, barcha xarajatlari minimallashtiriladigan va ishlab chiqarish dasturlarini shakllantirishdan manfaatdor bo'lgan klasterlarni yaratish foydali biznesdir. Xuddi shu narsa keng ko'lamli marketing tadqiqotlarini o'tkazish, kompaniya va boshqalar uchun ham amal qiladi, klaster formati har kimga birgalikda qila olmaydigan narsalarni qilish imkonini beradi ^[4].

Klasterlarning iqtisodiy va innovatsion salohiyatining oshishi yuqori iste'mol qiymatiga ega bo'lgan tovarlarni texnologik zanjirlar orqali o'tkazish, shuningdek, turdosh korxonalarga nisbatan boshqa raqobatdosh ustunliklar bilan izohlanadi, bu esa, ularni ularga yetkazib berilayotgan yarim tayyor mahsulotlar sifatini oshirishga majbur qiladi. va shu orqali raqobatbardoshlikni oshiradi. Ichki bozorda va xorijda klaster firmalari o'rtasidagi kuchli raqobat birgalikda kengayishiga olib keladi.

Klaster firmalari o'zaro yaqin hamkorlik tufayli ichki va tashqi bozorlarda ustun mavqeni ta'minlab, bir xil tijorat g'oyasining tashuvchisiga aylanadi. Bu, masalan, raqobatbardoshlikni oshirish va yangi bozor bo'shliqlarini rivojlantirish uchun bilimlardan foydalanishni oshirish yoki klasterlar doirasida yangi hamkorlik tarmoqlarini yaratish. Biroq, klaster a'zolari o'rtasidagi yaqin hamkorlik mustaqillik va bozorda faol harakat qilish qobiliyatini yo'qotish xavfini keltirib chiqaradi, bu esa, yangi tovarlar, texnologiyalar va xizmatlarni rivojlantirish sur'atla-

rining zaiflashishi bilan birga keladi. Bunga yo'l qo'ymaslik uchun global bozorda o'z kuchi va raqobatbardoshligini isbotlagan ishbilarmonlik faolligi markazlariga asoslangan klaster strategiyalaridan foydalaniladi. Shu bilan birga, sa'y-harakatlar mavjud klasterlarni qo'llab-quvvatlash, yangi klasterlar va ilgari bir-biri bilan aloqada bo'lmagan kompaniyalar tarmoqlarini yaratishga qaratilmoqda.

Xalqaro miqyosda muvaffaqiyatli bo'lgan sanoatning raqobatchi firmalari, ba'zan esa, butun klasterlar bir shahar yoki mintaqada joylashgan. Raqobatchilar, ularning xaridorlari va yetkazib beruvchilarining kontsentratsiyasi ishlab chiqarish samaradorligi va ixtisoslashuvini oshirishga yordam beradi. Biroq, geografik kontsentratsiyaning ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va klaster doirasida innovatsiyalarni joriy etishga ta'siri yanada muhimroqdir. Klaster tarkibidagi kichik korxonalar - bu alohida korxonalar sifatida emas, balki birlashgan korxonalar guruhining elementlari sifatida ishlaydigan maxsus bozor subyektlari va shuning uchun ularning samaradorligi klaster muvaffaqiyati nuqtai nazaridan ham, alohida kichik korxonalar nuqtai nazaridan ham baholanadi. Klasterdagi kichik biznesning faoliyatini uning umumiy mahsulot ishlab chiqarishdagi ulushi hajmi (30% ga yetishi mumkin), ham klasterning o'zi ko'rsatkichlari (rentabellik, innovatsiyalarga moyillik, raqobatbardoshlik va boshqalar) bilan baholash mumkin.

Sanoat evolyutsiyasi jarayoni sanoat chegaralaridan tashqariga chiqadigan va iqtisodiy rivojlanish uchun qudratli kuch bo'lgan klasterlarning paydo bo'lishiga yoki kengayishiga olib kelishi mumkin. Bu jarayon bozor munosabatlari holatiga, ishbilarmonlik muhitining xilma-xilligiga, raqobat darajasiga, shuningdek, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosati va uni yanada rivojlantirishning strategik yo'nalishlariga bog'liq [5].

Tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay muhit raqobatchilar sonining tez o'sishiga va hamkorlik bo'yicha sheriklar izlashning jadallashishiga yordam beradi. Yakuniy mahsulot ishlab chiqaradigan tarmoqlar raqobatbardosh korxonalarni qo'llab-quvvatlaydi. Muvaffaqiyatga erishadigan raqobatbardosh tarmoqlar klasterlari uskunalar va boshqa ixtisoslashtirilgan resurslar bilan ta'minlaydigan korxonalar va etkazib beruvchilarning ko'p sonli ketma-ket darajalaridan iborat vertikal zanjir sifatida ifodalanadi.

Klasterlarning shakllanishi alohida tarmoqlarda jarayonni tezlashtiradi, innovatsiyalarning o'sishiga olib keladi va jahon bozorida raqobatbardoshlik qobiliyatini kuchaytiradi. Tashqi muhit va bozor sharoitlarining o'zgarishiga qarab klasterlar shakllanadi, kengayadi, chuqurlashadi, noqulay sharoitlarda esa, vaqt o'tishi bilan qulashi va parchalanishi mumkin. Klasterlarning bunday dinamikligi va moslashuvchanligi iqtisodiy tizimni tashkil etishning boshqa shakllariga nisbatan yana bir afzallik hisoblanadi. Klasterlar tarkibida iqtisodiyotning innovatsion rivojlanish yo'liga o'tishi bilan yangi bilimlar va innovatsiyalar integratsiyalashgan tamoyilga aylandi. Innovatsion klasterlarni shakllantirish tendentsiyalari ko'pincha qo'shma ilmiy yoki sanoat asosga ega va aniq ixtisoslashuvsiz keng, tabaqalashtirilgan ilmiy baza bunday klasterlarning yanada muvaffaqiyatli rivojlanishiga yordam beradi [7].

Klasterning innovatsion tuzilmasi uning ishlab chiqarish va texnologik tuzilishining yuqori samaradorligi hisobiga innovatsiyalarni keyinchalik tijoratlashtirish bilan tadqiqot va ishlanmalarning umumiy xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi. Bu klaster ishtirokchilariga uzoq vaqt davomida innovatsion faoliyatni barqaror ravishda amalga oshirish imkonini beradi. Eng muvaffaqiyatli innovatsion klasterlar texnologiya va ishlab chiqarish texnologiyalari sohasida yutuq amalga oshirilayotgan yoki kutilayotgan joylarda shakllanadi, keyinchalik bozorning yangi bo'sh joylariga kirish. Shu munosabat bilan ko'plab mamlakatlar o'zlarining milliy innovatsion dasturlarini shakllantirish va tartibga solishda klaster usulidan tobora ko'proq foydalanmoqda.

Klaster yondashuvi bilimlarni birlashtirishning yangi shakllarini yaratish, yangi ilmiy va texnologik sohalarning paydo bo'lishini va ularning tijorat qo'llanilishini rag'batlantirish, shuningdek, ta'lim sektorini, universitet fanini va venchur biznesni bilvosita qo'llab-quvvatlash uchun ajoyib asosdir [8]. Uning barcha ishtirokchilari o'rtasidagi barqaror aloqalar tarmog'iga asoslangan tashkilotning klaster shakli turli xil ilmiy va texnologik ixtirolarni jamlagan, ularni innovatsiyalarga aylantiradigan, tijoratlashtirishni ta'minlaydigan innovatsion mahsulotning maxsus shaklini yaratishga olib keladi. raqobatdosh ustunliklarga erishish.

Klasterlarning yuqoridagi barcha afzalliklari, ayniqsa, xorijiy mamlakatlardagi yengil sanoat klasterlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Shunday qilib, xorijiy tajribani o'rganish mamlakatimiz yengil sanoatida yaxlit tuzilmalarni shakllantirishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan korxonalar uchun turli shart-sharoitlar va rag'batlantirish shakllarini ko'rsatadi:

- klasterni muvofiqlashtirish markazini (Turkiya) tashkil etish;
- yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni rag'batlantiradigan o'sish nuqtalari va innovatsion yadroni shakllantirish;
- kichik hududlarda to'plangan kichik va o'rta korxonalarni jalb qilish (Xitoy, Rossiya);
- moda liboslarining kichik partiyalarini ishlab chiqarish uchun kichik va ko'p maqsadli tikuv liniyalari bo'yicha ishlarni tashkil etish (Koreya);

- tayyor mahsulot sifatini va turli mezonlar bo'yicha xalqaro standartlarga muvofiqligini nazorat qiluvchi laboratoriyalar tashkil etish (Turkiya) va texnik hujjatlarni ishlab chiqishda yordam ko'rsatish uchun tashkilotlar (Yaponiya);
- to'qimachilik va tikuvchilik sanoati rivojlangan mamlakatlarda (Turkiya) mutaxassislarning stajirovkasi;
- korxonalarga maxsus ko'rgazmalar (Malayziya, Hindiston) tashkil etish orqali tovarlarni bozorlarga chiqarishda yordam ko'rsatish;
- eksport uchun mahsulot ishlab chiqish va yetkazib berish bilan shug'ullanuvchi korxonalarga tashkiliy-huquqiy to'siqlarni bartaraf etishga ko'maklashish.

Jahon amaliyotida kichik innovatsion korxonalarni rag'batlantirishning quyidagi asosiy shakllari, shu jumladan klaster sanoat tizimlari doirasida ishlab chiqilgan:

- yangi mahsulotlar va texnologiyalarni yaratish xarajatlarining 50 foizini tashkil etadigan to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirish (subsidiyalar, kreditlar) (Fransiya, AQSh va boshqa davlatlar);
- innovatsion sohada faoliyat yurituvchi korxonalar uchun soliq imtiyozlari, shu jumladan, ilmiy-tadqiqot va ilmiy-tadqiqot ishlariga investitsiyalarni soliqqa tortiladigan summalardan chiqarib tashlash, universitetlar va ilmiy-tadqiqot institutlarini imtiyozli soliqqa tortish (Yaponiya);
- texnoparklar va ularda joylashgan korxonalarga 5-10 yil muddatga daromad solig'i bo'yicha ta'tillar berish;
- yaxlit tuzilmalar (Hindiston, Malayziya) shakllanishining dastlabki yillarida asbob-uskunalar, materiallar va butlovchi qismlarni bojsiz olib kirishni amalga oshirish;
- intellektual mulk va mualliflik huquqlarini himoya qilishni qonunchilik bilan ta'minlash;
- kreditlar berish, shu jumladan foizlarni to'lamasdan (Shvetsiya); tadqiqot va ishlanmalar uchun maqsadli subsidiyalar (deyarli barcha rivojlangan mamlakatlarda);
- mumkin bo'lgan tijorat tavakkalchiligini hisobga olgan holda innovatsion fondlarni yaratish (Angliya, Germaniya, Frantsiya, Shveytsariya, Gollandiya);
- innovatsiyalarni joriy etish xarajatlarining 50% ga yetadigan bepul kreditlar (Germaniya);
- ichki xaridlarni ustuvor amalga oshirish;
- yakka tartibdagi ixtirochilar uchun davlat bojini kamaytirish va soliq imtiyozlari berish (Avstriya, Germaniya, AQSH, Yaponiya va boshqalar), shuningdek, ularni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy sug'urta qilish uchun maxsus infratuzilmani yaratish (Yaponiya);
- agar ixtiro energiya tejashga tegishli bo'lsa, bojlarni to'lashni kechiktirish yoki ulardan ozod qilish (Avstriya);
- yakka tartibdagi ixtirochilarning arizalari bo'yicha bepul hujjatlar rasmiylashtirish, patent vakillarining bepul xizmatlari, yig'implardan ozod qilish (Niderlandiya, Germaniya);
- xavflarni kamaytirish va tavakkalchilik yo'qotishlarini qoplash bo'yicha davlat dasturlari (Yaponiya);
- chet ellik iqtidorli mutaxassislarni izlash va jalb qilish dasturlari, shu jumladan vizalarni tezkor rasmiylashtirish, malaka oshirish va yashash sharoitlarini yaxshilash uchun stipendiyalar taqdim etish (Yaponiya, AQSh, Avstraliya).

Hozirgi vaqtda klaster tizimlari iqtisodiy faoliyatning eng samarali va o'zaro bog'liq turlarini birlashtirib, davlatning butun iqtisodiy tizimining etakchi tarkibiy qismini tashkil etuvchi va sanoat, milliy va jahon bozorlarida raqobatbardosh pozitsiyalarni ta'minlaydigan muvaffaqiyatli raqobatdosh firmalarni birlashtiradi. Klaster yondashuvi dastlab korxonalarning alohida guruhlarini raqobatbardoshligi o'rganilsa, vaqt o'tishi bilan tobora kengayib borayotgan muammolarni hal qilish uchun foydalanila boshlandi, xususan:

- davlat, mintaq, tarmoq raqobatbardoshligini tahlil qilishda;
- milliy sanoat siyosatining asosi sifatida;
- hududiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqishda;
- innovatsiyalarni rag'batlantirish uchun asos sifatida;
- yirik va kichik korxonalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning asosi sifatida.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mamlakatlarning raqobatdosh ustunligining asosiy baholovchi belgilovchilari tizimiga quyidagi asosiy o'zgaruvchan ko'rsatkichlar guruhlarini kiradi:

- omillar sharoitlari: inson va tabiiy resurslar, ilmiy va axborot salohiyati, kapital, infratuzilma va hayot sifati;
- ichki talab shartlari: talab hajmining sifati va rivojlanishi, jahon bozorida rivojlanish tendentsiyalariga muvofiqligi;
- turdosh va xizmat ko'rsatish tarmoqlari (tarmoqlar klasterlari): xomashyo va yarim tayyor mahsulotlar yetkazib berish sohalari, asbob-uskunalar bilan ta'minlash sohalari, xom ashyo, asbob-uskunalar, texnologiyalardan foydalanish sohalari;
- kompaniyalar strategiyasi va tuzilishi: maqsadlar, strategiyalar, tashkil etish usullari, kompaniyalarni boshqarish, tarmoq ichidagi raqobat;
- tasodifiy hodisalar: mamlakatdagi vaziyatga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan va kompaniyalar rahbariyati tomonidan nazorat qilinishi mumkin bo'lmagan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa hodisalar;
- davlat ijtimoiy-iqtisodiy va texnik siyosati.

Milliy raqobatbardoshlik ko'p jihatdan alohida klasterlarning rivojlanish darajasiga bog'liq bo'lib, bu bozorda muvaffaqiyatni ta'minlash uchun maqsadli davlat siyosati va kompaniya strategiyalarini ishlab chiqish uchun katta ahamiyatga ega. Bu tajribani mamlakatimizda sinab ko'rish yengil sanoatning raqobatbardosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirishga ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 21-dekabrda "2017–2019-yillarda to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida"gi PQ-2687-sonli qarori. lex.uz/docs/-3080756
2. Sharipov I.B., Hakimov Z.A. Yengil sanoat korxonalari raqobatbardoshligini baholash uslublarini takomillashtirish. – T.: "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. 2017, №3. 3 b.
3. Бутыркин А.Я. Вертикальная интеграция и вертикальные ограничения в промышленности [Текст] / А.Я.Бутыркин. – М.: Экономика. – 2013. – 200 с.
4. Гаджаев А.И. Промышленная политика Турции в области промышленности [Текст]: \Материалы международной научно-практической конференции "Социальноэкономическое развитие государств Евразии" // Гаджаев А.И. М.: Журнал "Проблемы современной экономики" №1 (25)– М., 2018.
5. Миграян А.А. "Теоретические аспекты формирования конкурентно-способных кластеров". – М.: "Наука", 2012. – 256 с.
6. Портер М. Конкуренция [Текст] / М.Портер: пер.с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2017. – 496 с.
7. Промышленные округа в Италии [Текст] / Материалы международной научнопрактической конференции "Стратегии современной экономики" // Порфирьева О. Б.. – М.: Журнал "География" № 20, Москва- 2018
8. Максимова И.В. Оценка конкурентоспособности промышленного предприятия // Маркетинг. – 2020, №3. 33-39 б.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

